

Teresa Bulska-Leśniak

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Krakowie

Ach, ten rozszerzony polski! Jeszcze raz o maturze z języka polskiego na poziomie rozszerzonym

Zamiast wstępu

Dlaczego w tytule artykułu użyłam sformułowania „jeszcze raz”? Wynika to z potrzeby wyartykułowania refleksji, które rodzą się przez lata pracy w okręgowej komisji egzaminacyjnej, po raz kolejny. Już w 2002 roku na konferencji PTDE w Katowicach nakreśliłam szkic do portretu maturzysty, który wybrał poziom rozszerzony. Zrobiłam to na podstawie materiału zgromadzonego po maturze zewnętrznej, którą wówczas wybrali nieliczni absolwenci szkół średnich¹. Minęło ponad 20 lat, a wiele sformułowanych wtedy wniosków pozostaje aktualnych. Kilka lat później w Lublinie prezentowałam wnioski z lektury wypracowań na poziomie rozszerzonym, aby polemizować z mitem „wstrzelania się maturzystów w klucz”² na egzaminie z języka polskiego. W 2017 roku na konferencji PTDE w Łodzi wraz z Marią Szymkowską zastanawialiśmy się nad przyczynami porażek maturzystów, którzy zdawali poziom rozszerzony³. W 2023 roku kontynuowaliśmy te rozważania, analizując błędy językowe w wypracowaniach na poziomie rozszerzonym⁴. Do wymienionych tekstów nawiązuję w niniejszym artykule, więc może to już obsesja? W każdym razie powtarzające się co rok doświadczenie oceniania poziomu rozszerzonego, a potem rozpatrywania wniosków o weryfikację sumy punktów skłania do uporczywych rozmyślań na ten temat.

Dwa egzaminy z języka polskiego

Praca koordynatora w okręgowej komisji egzaminacyjnej nie należy do łatwych niezależnie od przedmiotu, ale polonista czy matematyk zajmuje się zarówno masowym egzaminem na poziomie podstawowym, który zdają wszyscy maturzyści, jak i egzaminem na poziomie rozszerzonym, który należy do puli egzaminów do wyboru, jak biologia, chemia, historia i inne. Egzaminy z języka polskiego na obu poziomach różnią się, mimo że w obu przypadkach zdający pisze wypracowanie, a zasady oceniania mają podobny układ, choć w zapisach nie są identyczne.

¹ T. Bulska, *Maturzysta zdający język polski na poziomie rozszerzonym. Szkic do portretu*, PTDE, Katowice 2002.

² T. Bulska, „Wstrzelić się w model” czy rozwiązać zadanie? Wnioski z uważnej lektury wybranych wypracowań maturalnych – analiz opowiadania J. Iwaszkiewicza „Wiewiórka”, PTDE, Lublin 2006.

³ T. Bulska-Leśniak, M. Szymkowska, *Współczesny młody człowiek wobec groteski i ironii tekstów literackich. O przyczynach porażek maturzystów na poziomie rozszerzonym z języka polskiego*, PTDE, Łódź 2017.

⁴ T. Bulska-Leśniak, M. Szymkowska, „Realistyczne przedstawienie realiów”, czyli o błędach językowych w wypracowaniach maturzystów na poziomie rozszerzonym, PTDE, Łódź 2023.

Wypracowanie na poziomie rozszerzonym wymaga znacznie większej wiedzy i kompetencji polonistycznych, mimo podobieństwa redakcji tematów i zasad oceniania. Nie mam tu na myśli wyłącznie rozszerzonej listy lektur, ale przede wszystkim umiejętności, którymi w wypracowaniu na poziomie rozszerzonym trzeba się wykazać. Obrazuje to zamieszczona tabela 1.

Tabela 1. Porównanie wypracowań z języka polskiego na obu poziomach

	Poziom podstawowy	Poziom rozszerzony
Przykładowy temat	Co sprawia, że człowiekowi trudno czasem osiągnąć cel? W pracy odwołaj się do: <ul style="list-style-type: none"> • lektury obowiązkowej – wybranej spośród lektur wymienionych na stronach od 3. do 5. tego arkusza egzaminacyjnego • innego utworu literackiego – może to być również utwór poetycki • wybranych kontekstów. 	Jak w utworach literackich kreowana jest przestrzeń i jaka jest funkcja takiej kreacji w danym utworze? W pracy odwołaj się do: <ul style="list-style-type: none"> • wybranego opowiadania z tomu <i>Sklepy cynamonowe</i> Brunona Schulza • innych utworów literackich z dwóch różnych epok • wybranego kontekstu.
Wykorzystanie literatury	Literatura jako punkt wyjścia do refleksji o człowieku i świecie.	Literatura jako przedmiot analizy, np. zagadnień z zakresu teorii literatury i ich funkcji w kreacji świata przedstawionego/sytuacji lirycznej.
Wymagania	<ul style="list-style-type: none"> • umiejętność budowania wyводу argumentacyjnego • znajomość lektur obowiązkowych 	<ul style="list-style-type: none"> • umiejętność budowania wyводу argumentacyjnego • znajomość lektur obowiązkowych z poziomu podstawowego i rozszerzonego • umiejętności wskazane w wymaganiach na poziomie rozszerzonym – rozpoznawanie w utworze sposobów kreowania: świata przedstawionego – przestrzeni; interpretowanie i wartościowanie tych sposobów.
Funkcjonalne wykorzystanie tekstu	Przywołanie w wypracowaniu elementów fabuły (wydarzeń, bohaterów, wątków) oraz wymowy utworu, które wspierają tok rozumowania zdającego.	Przywołanie w wypracowaniu elementów struktury utworu (np. kreacji świata przedstawionego, motywów, tematów, toposów, aluzji), problematyki utworu (w tym, np.: związku z tradycją literacką, programem epoki) oraz określenie ich funkcji w utworze.

Do tabeli wybrałam tematy z matury w 2024 roku. Oba zawierały pytanie, w którym był problem rozważań, a polecenia skierowane do zdającego miały zgodnie z zasadą podobne brzmienie. Na tym podobieństwa się kończą. W obu przypadkach podstawą rozważań jest oczywiście literatura, jednak wymagania, jak się do niej odwołać, są na obu poziomach różne.

Od zdającego na poziomie podstawowym oczekuje się znajomości lektur obowiązkowych, przy czym zazwyczaj on sam decyduje o wyborze lektury (w 2023 i 2024 roku nie narzucono tytułu w żadnym z tematów), drugi

przywołany tekst nie musi być lekturą obowiązkową, a konteksty mogą mieć bardzo różnorodny charakter i wynikać z zainteresowań piszącego. Może on wzbogacić swoje rozważania o konteksty filozoficzne, psychologiczne, kulturowe, historyczne i inne. Nie muszą to być konteksty literackie. Na poziomie rozszerzonym maturzysta może odwoływać się do lektur z poziomu podstawowego, ale musi je wykorzystać w taki sposób, aby rozważyć problem z poziomu rozszerzonego, czyli na przykład przedstawić sposób i funkcję kreacji przestrzeni w utworze. Lektura obowiązkowa z poziomu rozszerzonego w zacytowanym temacie została narzucona, choć nie w każdym z tematów musi tak się zdarzyć. Kolejnym wyzwaniem w stosunku do poziomu podstawowego jest większa liczba lektur, o których trzeba pisać, a także zwiększenie proporcji między rozważaniami na temat utworów literackich a wykorzystaniem kontekstów na rzecz tych pierwszych.

Na obu poziomach trzeba zbudować wywód argumentacyjny, ale na poziomie podstawowym maturzysta skupia się przede wszystkim na fabule utworu i pisze o treści lektur, o bohaterach literackich i ich doświadczeniach. W przypadku zacytowanego tematu – o tych bohaterach, którzy napotkali trudności w realizacji zamierzeń. Wszak w temacie wskazany jest „człowiek”. Maturzysta powinien także wskazać przyczyny trudności bohaterów w osiągnięciu celów. Na poziomie rozszerzonym praca wysoko oceniona nie może ograniczać się do wniosków z treści utworu. W zacytowanym temacie zakreśliłam sformułowanie „jak kreowana jest”, bo zakłada ono rozumienie przez maturzystę, czym jest kreowanie elementów świata przedstawionego oraz sposobów kreowania tych elementów. Zakreśliłam także sformułowanie „funkcja takiej kreacji”, bo wyraźnie podkreśla ono różnicę między poziomami. Pisząc wypracowanie, zdający nie może poprzestać na opisie przestrzeni, ale musi określić, w jaki sposób jej kreacja wzbogaca utwór. Odwołanie zatem do problematyki utworu powinno być funkcjonalne wobec polecenia w temacie i komentowane w częściowych oraz całościowych wnioskach.

Nadszedł czas, aby skupić się na tych elementach tematów zacytowanych w tabeli, które w odbiorze maturzystów najmocniej definiują te zagadnienia. Na poziomie podstawowym jest to *człowiek, któremu jakieś czynniki utrudniają osiągnięcie celu*. Maturzysta, skupiając się na wnioskowaniu z treści utworów, prowadzi rozważania, w których treści wybranych dzieł analizuje w kontekście życiowych doświadczeń, może także wiedzy psychologicznej czy wydarzeń historycznych lub uwarunkowań cywilizacyjnych, kulturowych, środowiskowych. Na poziomie rozszerzonym maturzysta musi rozumieć terminologię teoretycznoliteracką i wiedzieć, czym jest *kategoria przestrzeni* w dziele dramatycznym, epickim lub lirycznym. Powinien rozumieć, że nie jest ona jedynie tłem dla wydarzeń. W wypracowaniu bowiem musi znaleźć się odpowiedź na trudne pytanie zadane w temacie, określenie znaczenia przestrzeni dla kształtu dzieła, a także jego odbioru przez czytelnika. Nie ma zatem wątpliwości, że mylą się ci, którzy uważają, że przygotowanie do napisania wypracowania na poziomie podstawowym wystarczy, aby zmierzyć się z poziomem rozszerzonym. Nie może wystarczyć, szczególnie gdy chce się uzyskać dobry wynik. Wypracowanie, które dotyczy problemu wskazanego w poleceniu, zawiera fragmenty odnoszące się do kreowania przestrzeni w utworze literackim oraz

odwołania do utworów literackich, w tym do wybranego opowiadania z tomu *Sklepy cynamonowe* Brunona Schulza, reprezentujących co najmniej dwie różne epoki. Odwołania do utworów muszą być funkcjonalne. Zgodnie z ogólnopolskimi zasadami oceniania CKE utwór literacki uznaje się za wykorzystany w pełni funkcjonalnie, jeżeli *zdający w argumentacji: a) omówił sposób kreowania przestrzeni w utworze literackim ORAZ b) określił, jaką funkcję pełni kreacja przestrzeni w tym utworze ORAZ c) odwołał się do elementów struktury dzieła i problematyki utworu*⁵. Wykorzystanie funkcjonalnie tylko jednego utworu pozwoli na uzyskanie maksymalnie 8 punktów na 16 możliwych do uzyskania w kryterium kompetencje literackie i kulturowe – KliK, przy czym żaden z pozostałych tekstów nie może być przywołany niefunkcjonalnie.

Motywacje zdających maturę z języka polskiego na poziomie rozszerzonym

W 2002 roku maturzyści zdający egzamin na poziomie rozszerzonym w po raz pierwszy ocenianej zewnętrznie nowej formule deklarowali: *Nie miałem nic do stracenia!*⁶. Śmiem podejrzewać, że w 2024 roku wielu odpowiedziało- by tak samo, ponieważ przystąpienie do wybranego przedmiotu na poziomie rozszerzonym jest obowiązkowe dla każdego absolwenta liceum ogólnokształcącego oraz dla tych absolwentów techników, którzy nie spełnili wszystkich warunków niezbędnych do uzyskania dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe. Trzeba wybrać któryś z przedmiotów.

Motywacje zdających bywają różne. Kilka prawdopodobnych motywacji zdających język polski na poziomie rozszerzonym zamieszczam poniżej. Odzwierciedlają one sposób myślenia o egzaminie.

1. Muszę wybrać jakiś przedmiot dodatkowy, więc niech to będzie polski. Przecież i tak muszę go zdawać na podstawie. Rozszerzenie nawet chyba jest łatwiejsze, bo nie ma testu, a tematy wypracowań podobne do „podstawowych”. Tylko wyrazów trzeba napisać więcej.
2. Nie udało mi się na egzaminach zawodowych, więc muszę podejść do rozszerzenia. Wybrałem polski. Najwyżej oddam pusty arkusz.
3. Wybrałem kilka przedmiotów dodatkowych. Język polski też, bo i tak zdaję go na podstawowym. Czy znam lektury z listy rozszerzonej? Nie wiem. Przecież mogę pisać także o tych z listy podstawowej.
4. Chodziłam do klasy humanistycznej, więc wybrałam polski na rozszerzeniu.
5. Na kierunku studiów, który wybrałam, oczekują polskiego rozszerzonego, więc muszę podejść. Może się uda. Zawsze mogę się odwołać. Przecież wiadomo, że kryteria są do niczego, a egzaminatorzy źle oceniają.

⁵ Zasady oceniania matury z języka polskiego na poziomie rozszerzonym, https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2023/Arkusze_egzaminacyjne/2024/Język_polski/poziom_rozszerzony/MPOP-R0-100-2405-zasady.pdf

⁶ T. Bulska, *Maturzysta zdający język polski...*, dz. cyt.

Gdy porównamy motywacje maturzystów z 2024 roku z motywacjami sprzed kilku lat (razem z Marią Szymkowską pisaliśmy o tym w 2017 roku⁷), zobaczymy różnice. Zdający nie uważają już, że egzamin z języka polskiego jest łatwy, bo na obu poziomach wymagana jest znajomość lektur obowiązkowych. Może powinnam napisać „wiedza o lekturach obowiązkowych”, bo wiemy, że uczniowie lektur nie czytają. Jednak z niezrozumieniem, czym różnią się wypracowania na obu poziomach, wciąż mamy do czynienia. Nadal częste jest podejmowanie decyzji o zdawaniu języka polskiego z konieczności, ze świadomością, że wynik egzaminu będzie bardzo niski, może nawet zerowy. Niektórzy zdający przychodzą na egzamin z postanowieniem oddania pustego arkusza, napisania dwóch, trzech zdań, przepisania tematu.

W 2017 roku niskim wynikiem egzaminu na poziomie rozszerzonym towarzyszyły wątpliwości, że ich źródłem jest błąd systemu lub złe ocenianie przez egzaminatorów. Nie były to jednak głosy tak liczne, jak ma to miejsce od 2023 roku. Wprowadzenie nowej formuły rozpętało burzę wokół zasad oceniania i ataki na egzaminatorów. Każda zmiana formuły egzaminu poddawana jest ocenom. Prawo do krytyki jest oczywiste, a głosów krytycznych warto słuchać. Pod warunkiem jednak, że są rzeczowe, konstruktywne, że u ich źródła leży dobra znajomość formuły egzaminu i zasad oceniania. Pod warunkiem, że są przekazywane z szacunkiem dla egzaminatorów. Najtrudniej przyjąć ataki ze strony tych, którzy do niedawna sami oceniali matury, a teraz obrażają dawnych kolegów.

Kilka lat temu mniej było także formułowanych w przestrzeni publicznej zachęt do składania wniosków o weryfikację sumy punktów. Absolwent ma do tego prawo. Gdy ma rację, wynik egzaminu zostaje zmieniony. Jednak jako osoba odpowiedzialna za proces weryfikacji sumy punktów z języka polskiego w komisji, w której w 2023 roku było prawie 1000 wniosków o weryfikację z tego przedmiotu, z całą odpowiedzialnością mogę powiedzieć, że większość wniosków jest bezzasadna. U podłoża zachęt do składania wniosków często leży przekonanie, że zdający i komisja egzaminacyjna to dwie wrogie sobie strony, a tak przecież nie jest. Wreszcie źródłem tych zachęt są względy finansowe, bo wielu maturzystów korzysta z uzasadnień napisanych przez kogoś innego. Niepotrzebnie. Każdy wniosek rozpatrujemy tak samo, analizując przede wszystkim odpowiedzi testowe i wypracowania zdającego. Wpływ na wynik weryfikacji ma to, co zdający napisał w arkuszu, a nie to, co zostało napisane we wniosku.

Na zakończenie tej części artykułu dodam, że od wyniku egzaminu na poziomie rozszerzonym odwołują się częściej ci, którzy uzyskali punkty, czasem uzyskali ich dużo, ale wynik ich nie satysfakcjonuje. Ci, którzy uzyskali 0 punktów na poziomie rozszerzonym, często nie mają wątpliwości, że napisali wypracowanie, które nie spełnia formalnych warunków polecenia, czyli jest nie na temat, że nie zbudowali wypowiedzi argumentacyjnej, nie wykazali się znajomością lektury obowiązkowej, popełnili błąd kardynalny.

⁷ T. Bulska-Leśniak, M. Szymkowska, *Współczesny młody człowiek...*, dz. cyt.

Wynik 0 z języka polskiego na poziomie rozszerzonym niejedno ma imię

Wbrew powszechnym przekonaniom przyczyną uzyskania 0 punktów z egzaminu bardzo rzadko jest błąd kardynalny. W 2024 roku najwięcej zer postawiono w następujących przypadkach:

- wypracowanie w ogóle nie zostało napisane z powodu niezrozumienia/nieznajomości pojęcia *synkretyzm* oraz nieznajomości *Sklepów cynamonowych* Brunona Schulza (pomijam tu przypadki zaplanowanego niepodjęcia wypracowania, o czym pisałam wyżej)
- napisanie wypracowania na temat 1. (*Synkretyzm w literaturze i jego rola w utworach literackich*) nie na temat, czyli zredagowanie pracy np. o motywach sakralnych, o sakralizacji literatury, zawierających utożsamienie synkretyzmu z symbolizmem
- napisanie tematu 2. (*Jak w utworach literackich kreowana jest przestrzeń i jaka jest funkcja takiej kreacji w danym utworze?*) bez odwołania się do wskazanej w temacie lektury.

Znacznie rzadszymi przyczynami oceny 0 punktów za wypracowanie były:

- nieodwołanie się do żadnej lektury obowiązkowej
- napisanie tekstu nie na temat, np. nieodniesienie się do kreowania przestrzeni w tekście literackim.

Najrzadsze przypadki to:

- nieodwołanie się do utworów z dwóch różnych epok literackich
- napisanie tekstu, który nie jest nawet w fragmentach tekstem argumentacyjnym, np. wyliczenie niepowiązanych ze sobą zdań informacyjnych (planu wypracowania), zredagowanie bardzo krótkiego tekstu bez zdań argumentacyjnych, ograniczenie się do streszczenia jednej lub dwóch lektur
- popełnienie błędu kardynalnego.

Powyższe wyliczenie potwierdza, że zdający, który był przygotowany do egzaminu, czyli wiedział, na czym polega spełnienie formalnych warunków polecenia, uzyskiwał punkt w pierwszym kryterium, a jeżeli funkcjonalnie przywołał lektury także w kryterium 2. – KliK.

W odpowiedzi na głosy tych, że większy niż w ubiegłych latach odsetek wyników 0 za całe wypracowanie jest wynikiem złego sposobu oceniania i świadczy o klęsce humanistów, przedstawię kilka danych statystycznych.

Tabela 2. Liczebność i procent niepodjętych wypracowań na poziomie rozszerzonym we wszystkich typach szkół w OKE w Krakowie

	Typ placówki		
	branżowa	liceum	technikum
brak odpowiedzi – N	5	318	143
	0,2%	3%	10%

Z zestawienia w tabeli 2 wynika, że aż 10% zdających w technikumach w ogóle nie napisało wypracowania. Tylko 44 osoby spośród absolwentów technikum zdały język polski na poziomie rozszerzonym, mając tytuł technika. Tym samym większość absolwentów szkół technicznych podeszła do tego egzaminu, ponieważ

nie spełniła warunków niezbędnych do uzyskania dyplomu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe i musiała zdawać egzamin maturalny na poziomie rozszerzonym. Z całym szacunkiem trudno uważać te osoby za humanistów.

Tabela 3. Liczebność wyniku 0 za podjęte wypracowanie w różnych typach szkół.

Branżowa		Liceum		Technikum	
nr tematu					
1	2	1	2	1	2
liczebność					
5	8	242	591	114	254

Z tabeli 3 wynika, że wyzerowano więcej wypracowań na temat 2. Najistotniejszej przyczyny tego stanu rzeczy upatrywać można w braku nawiązania w wypracowaniu do opowiadań Brunona Schulza. Świadczy to o nieprzygotowaniu zdających do egzaminu. Maturzysta ma przecież dwa tematy do wyboru, zatem jeżeli wybiera temat, w którym wskazana jest lektura obowiązkowa, musi do niej się odwołać. Jeżeli tego nie robi, nie jest przygotowany, bo nie zna formuły egzaminu, do którego podszedł. Jeżeli w odwołaniu do lektury popełnia błąd lub wykorzystuje tekst w sposób niefunkcjonalny, także jest nieprzygotowany do egzaminu. Dla wielu z absolwentów, o których w tym miejscu mowa, egzamin z języka polskiego był jedynym egzaminem zdawanym na poziomie rozszerzonym.

Nasuwa się więc pytanie, ilu zdających, którzy wybrali tylko jeden egzamin na poziomie rozszerzonym, uzyskało 0 punktów. Zajrzyjmy do tabel 4 oraz 5.

Tabela 4. Liczba egzaminów na poziomie rozszerzonym, będących jedynym egzaminem zdającego

		Liczebność
Typ placówki macierzystej	branżowa	17
	liceum	873
	technikum	269

Tabela 5. Liczba egzaminów na poziomie rozszerzonym, będących jedynym egzaminem zdającego, ocenionych na 0 punktów.

		Liczebność
Typ placówki macierzystej	branżowa	12
	liceum	276
	technikum	126

Z tabel 3 i 4 wynika, że w przypadku absolwentów liceów ogólnokształcących, dla których był to jedyny dodatkowy egzamin, 31% uzyskało 0 punktów, w przypadku zaś absolwentów techników było to 47%, a w przypadku absolwentów szkół branżowych aż 70%.

W tym miejscu warto poruszyć jeszcze kwestię – mitu błędu kardynalnego, który dyskwalifikuje pracę maturzysty. Absolwenci bardzo boją się, że popełnią go w wypracowaniu. Nauczyciele straszą błędem kardynalnym, żeby skłonić uczniów do zapoznawania się z lekturami obowiązkowymi. Tymczasem przeważająca większość błędów rzeczowych w wypracowaniach maturzystów nie ma charakteru błędu kardynalnego.

Zgodnie z zasadami oceniania *błąd kardynalny to błąd rzeczowy świadczący o:*
1) *nieznajomości treści lektury obowiązkowej, do której odwołuje się zdający, w zakresie: a) fabuły, w tym głównych wątków utworu; b) losów głównych bohaterów, w tym np. łączenie biografii różnych bohaterów; LUB 2) całkowicie nieuprawnionej interpretacji lektury obowiązkowej będącej całkowitą falsyfikacją danego utworu*⁸. Ponadto w przypadku lektur obowiązkowych błąd kardynalny może dotyczyć wyłącznie lektur obowiązkowych wskazanych w podstawie programowej jako lektury do omówienia w całości, a nie we fragmentach.

Przyczyny wyniku 0 punktów za KLiK

Uzyskanie punktu za spełnienie formalnych warunków polecenia jest bardzo ważne, bo otwiera furtkę do gromadzenia punktów za kolejne kryteria. Niestety, zdarza się, że maturzysta nie zdoła uzyskać kolejnych punktów, gdy kryterium kompetencje literackie i kulturowe (KLiK) zostanie wyzerowane. Kiedy tak się dzieje? Przyczyny wyzerowania w tym kryterium to:

- niewykorzystanie żadnego utworu przynajmniej w części funkcjonalnie
- wykorzystanie jednego utworu częściowo funkcjonalnie, drugiego – niefunkcjonalnie, a trzeciego – niefunkcjonalnie albo nieodwołanie się do trzeciego utworu
- przywołanie utworów funkcjonalnie, ale popełnienie błędów rzeczowych, których liczba nie pozwoliła przyznać punktów w kryterium KLiK.

O tym, jak rozumieć funkcjonalność wykorzystania utworu literackiego, pisałam już w części *Dwa egzaminy z języka polskiego*, nie będę więc tego powtarzać. Skupię się na tym, co powinno znaleźć się w wypracowaniu, żeby egzaminator mógł przyznać 16 punktów za KLiK (to maksymalny wynik w tym kryterium). W ocenie kompetencji literackich i kulturowych najważniejsze są funkcjonalne odwołania do lektur, ale ważne jest także wykorzystanie trafnych kontekstów, takich jak: historycznoliterackie, literackie, biograficzne, kulturowe, mitologiczne, biblijne, religijne, historyczne, filozoficzne, egzystencjalne, polityczne, społeczne. Najczęściej wykorzystywane w pracach maturzystów są konteksty literackie. Nic w tym złego, pod warunkiem, że są funkcjonalnie dobrane, czyli pogłębiają i rozwijają omawiane zagadnienie. Często, niestety, zdający ogranicza się wyłącznie do przywołania tytułu, lakonicznej informacji, streszcza wybrany utwór lub jego wybrane wątki, nie formułując wniosku. Zdarza się także, że niepotrzebnie w kontekście rozważań o utworze przedstawia biografię autora lub charakterystykę epoki bez związku z problemem w temacie.

⁸ Zasady oceniania matury z języka polskiego na poziomie rozszerzonym..., dz. cyt.

Egzaminator ocenia także poziom argumentacji w pracy i chętnie przyznaje punkty za jej bogactwo. Bogata argumentacja jest rzeczowa, poparta trafnymi przykładami z utworów, wieloaspektowa. Powinna być wynikiem wnikliwej analizy problemu sformułowanego w poleceniu. To z pewnością wyzwanie dla piszącego tekst, ale wielu maturzystów na poziomie rozszerzonym taką argumentacją się posługuje.

Marzeniem egzaminatora jest czytanie pracy świadczącej o erudycji zdającego. Takie wypracowania wcale nie tak rzadko się zdarzają i są wysoko oceniane, gdy argumentacja jest trafna i bogata. Zdarza się bowiem i tak, że osoba pisząca jest erudyta, wskazuje doskonale konteksty, ale utwory omawia powierzchownie, czasem popełniając błędy rzeczowe, co może prowadzić do niskiej oceny w KLiK. Jeżeli zdający popełni kilka błędów rzeczowych, mimo częściowo funkcjonalnie wykorzystanych lektur, przywołanych kontekstów, za KLiK może, niestety, otrzymać 0 punktów. Zgodnie z zasadami oceniania, *jeżeli ostateczna liczba punktów przyznana w kryterium Kompetencje literackie i kulturowe, tj. liczba punktów po odjęciu punktów za błędy rzeczowe (jeżeli wystąpiły w pracy), wynosi 0 pkt, wówczas w pozostałych kryteriach (Kompozycja wypowiedzi oraz Język wypowiedzi) przyznaje się 0 pkt⁹.*

Zdarzają się także na poziomie rozszerzonym prace, które nie spełniają limitu 500 wyrazów. Gdy tak się dzieje, egzaminator przyznaje punkty wyłącznie za spełnienie formalnych warunków polecenia i KLiK. Jeżeli funkcjonalność wykorzystania utworów jest częściowa i zostały popełnione błędy rzeczowe, wynik za wypracowanie w kryterium KLiK może wynosić 0 punktów.

Podsumowanie

W swoim wywodzie skupiłam się na problemach związanych z wypracowaniami, które zostały ocenione na 0 punktów lub 1 punkt. Na szczęście prawdziwi humaniści piszą prace ciekawe, bogate merytorycznie. Wykazują się erudycją, ugruntowaną wiedzą i umiejętnością tworzenia spójnego i przejrzystego wyводу. Tym bardziej to doceniamy, ponieważ poprawne komponowanie wypracowania nie jest mocną stroną maturzystów. Struktura wypracowania to temat do dyskusji z nauczycielami, bo warto tego dobrze nauczyć. W dorosłym życiu większość absolwentów nie będzie musiała wykazywać się wiedzą o literaturze, ale redagować teksty i formułować wypowiedzi zorganizowane problemowo, spójne powinien umieć każdy absolwent szkoły średniej. Szczególnie ten, który zdaje maturę na poziomie rozszerzonym.

Jakie wskazówki przekazałabym nauczycielom? Przede wszystkim zachęcałabym do tego, aby uczniowie od pierwszej klasy często pisali krótkie teksty. Podkreślam – krótkie wypowiedzi pisemne, nie wypracowania typu maturalnego. Redagując krótkie teksty, uczeń uczy się funkcjonalnego wykorzystania lektury (wystarczy jedna), argumentowania, budowania poprawnych językowo i interpunkcyjnie zdań, dbania o zachowanie spójności wewnętrznej. Na początek wystarczy więc pisemne formułowanie jednego argumentu popartego przykładem, wzbogaconego o kontekst. Z czasem zakres oczekiwań można, a nawet należy poszerzać.

⁹ Zasady oceniania matury z języka polskiego na poziomie rozszerzonym..., dz. cyt.

Nieoceniona a niedoceniana jest wspólna praca uczniów i nauczyciela. Zamiast przeprowadzać wiele testów, lepiej wspólnie przećwiczyć ich rozwiązywanie, żeby nauczyć rozwiązywania zadań. Podobnie jest z ćwiczeniem pisania wypracowania. Po każdym ćwiczeniu należy przekazać informację zwrotną. I nie trzeba wcale wymyślać ćwiczeń, poszukiwać materiałów. Dobrym źródłem są Materiały informacyjno-szkoleniowe na stronie Centralnej Komisji Egzaminacyjnej¹⁰. Znajduje się tam aż 20 problemów omówionych teoretycznie i uzupełnionych ćwiczeniami gotowymi do wykorzystania. Wśród nich: *Funkcjonalne wykorzystanie utworów literackich w wypracowaniu; Kompetencje literackie i kulturowe w wypracowaniu na poziomie rozszerzonym; Argumentacja w wypracowaniu maturalnym; Erudycyjność w wypracowaniu maturalnym; Analiza wypracowania na poziomie rozszerzonym; Cytat w temacie wypracowania na poziomie rozszerzonym; Budowa akapitów w wypowiedzi argumentacyjnej; Doskonalenie umiejętności tworzenia wypracowania na poziomie rozszerzonym z wykorzystaniem zasad oceniania.*

Nauczyciel języka polskiego ma przed sobą trudne zadanie przygotowania ucznia do matury, ale nie jest w tym sam.

Bibliografia

- Bulska T., *Maturzysta zdający język polski na poziomie rozszerzonym. Szkic do portretu*, PTDE, Katowice 2002.
- Bulska T., „Wstrzelić się w model” czy rozwiązać zadanie? Wnioski z uważnej lektury wybranych wypracowań maturalnych – analiz opowiadania J. Iwaszkiewicza „Wiewiórka”, PTDE, Lublin 2006.
- Bulska-Leśniak T., Szymkowska M., „Realistyczne przedstawienie realiów”, czyli o błędach językowych w wypracowaniach maturzystów na poziomie rozszerzonym, PTDE, Łódź 2023.
- Bulska-Leśniak T., Szymkowska M., *Współczesny młody człowiek wobec groteski i ironii tekstów literackich. O przyczynach porażek maturzystów na poziomie rozszerzonym z języka polskiego*, PTDE, Łódź 2017.
- Materiały informacyjno-szkoleniowe, <https://cke.gov.pl/egzamin-maturalny/egzamin-maturalny-w-formule-2023/materiały-dodatkowe/materiały-informacyjno-szkoleniowe/>.
- Zasady oceniania matury z języka polskiego na poziomie rozszerzonym, https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2023/Arkusze_egzaminacyjne/2024/Język_polski/poziom_rozszerzony/MPOP-R0-100-2405-zasady.pdf.

¹⁰ Materiały informacyjno-szkoleniowe, <https://cke.gov.pl/egzamin-maturalny/egzamin-maturalny-w-formule-2023/materiały-dodatkowe/materiały-informacyjno-szkoleniowe/>.